

Сенату Универзитета уметности у Београду

Извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације Љиљане Рогач Мијатовић:
МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ОДНОСИ И ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА У
ФУНКЦИЈИ РЕПОЗИЦИОНИРАЊА СРБИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ И СВЕТСКОЈ ЈАВНОСТИ

Сенат Универзитета уметности формирао је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Љиљане Рогач Мијатовић у саставу: др Ратко Божовић, професор Факултета политичких наука у пензији, др Дивна Вуксановић, ред. проф. Факултета драмских уметности, др Мирјана Николић, ред. проф. Факултета драмских уметности, др Бранимир Стојковић, ред. проф. Факултета политичких наука и др Милена Драгићевић Шешић, ред. проф. Факултета драмских уметности (ментор).

Комисија доноси следеће мишљење:

Љиљана Рогач Мијатовић (1981) дипломирала је 2005. године на Факултету драмских уметности, на катедри за позоришну и радио продукцију. Магистрирала је 2007. на Универзитету уметности у Београду са темом „Рedefинисање и трансформација идентитета и имица Србије у контексту европских интеграција“, у оквиру магистарског програма на интердисциплинарним студијама менаџмента у култури и културне политике (ментор проф. др Дивна Вуксановић).

Основне и магистарске студије Љиљана Рогач је завршила као стипендиста Министарства просвете, а затим Министарства науке Републике Србије.

Током постдипломских студија Љиљана Рогач је била ангажована у настави на предмету менаџмент у култури, као сарадник УНЕСКО катедре на мастер студијама Менаџмента у култури и културне политике на Универзитету уметности у Београду.

Учествовала је у више научних пројеката на Факултету драмских уметности у Београду (пројекти Института за позориште, филм, радио и телевизију): „Уметност и

медији у функцији европских интеграција: Србија 2000-2010“; „Идентитет и сећање: транскултурални текстови драмских уметности и медија Србија: 1989 – 2015.“ (руководилац оба пројекта проф. др Невена Даковић).

Изузетно активна, у научном и стручном домену похађала је десетак специјализованих студијских програма, као што су FLOW - дијалог културе и науке, програм Аустријског министарства за европске и међународне послове, Нови Сад 2008; Програм 1000 младих лидера Србије, Народна канцеларија председника Србије, Београд, 2007; Менаџмент продукције, Амстердам – Маастрихт Летњи универзитет, 2004; Специјални тренинг програм за медијске практичаре из Србије, ОРФ (Аустријска радио-телевизија), Беч 2002.

Посебно истичемо њене објављене научне радове у значајним српским научним часописима (*Култура* и *Зборник радова Факултета драмских уметности*):

- „Европске интеграције у српским медијима: анализа телевизијских информативних програма“ Зборник радова конференције *Образовање, уметност и медији у европским интеграцијама*, стр. 91-104, ФДУ, Београд, 2008.
- „Културна дијагностика идентитета и имица Србије у европском контексту“, *Култура* бр. 122-123, стр. 120-140, Београд, 2009.
- „О импликацијама интеркултурне комуникације у перспективи културних идентитета“, *Зборник ФДУ* бр. 15, стр. 207-216, Београд, 2010.
- „Загрљај у покрету – танго између индивидуалног доживљаја и друштвене праксе“, *Култура* бр. 126, св.2, стр. 92-103, Београд, 2010.
- „Србија у европским путевима културе“ *Култура* бр. 128, стр. 274-294, Београд, 2010.
- „Имиц Србије на путу ка Европи – десет година касније“ *Зборник ФДУ*, стр. 177-193, Београд, 2011.
- „Улога језика у конструкцији културних идентитета у мултикултурном друштву“ Зборник конференције „Књига и језик у развоју савременог друштва“, стр. 447-455, Филолошки факултет, Београд, 2011.

- „Културне активности Србије у Европи и свету: 2000 – 2010.“ *Култура* бр. 130, стр. 436-454, Београд, 2011.

Очито је и из тема и броја објављених радова да је Љиљана Рогач Мијатовић млада научница која се озбиљно и савесно бави научно-истраживачким радом, успевајући да своје анализе и интерпретације и на одговарајући начин публикује.

Одмах након магистратуре, већ новембра 2007. године пријавила је тему докторске дисертације „Међународни културни односи и интеркултурна комуникација у функцији репозиционирања Србије у европској и светској јавности“ на Универзитету уметности у Београду, коју је Сенат прихватио именујући за ментора ред. проф. др Милену Драгићевић Шешић.

Мр Љиљана Рогач Мијатовић написала је дисертацију у шест поглавља уз библиографију, прилоге, резиме на српском и енглеском језику и биографију на 270 страна текста. Дисертација обухвата два дела, теоријски и аналитичко-интерпретативни, са два поглавља у првом, а четири у другом делу дисертације.

Први део дисертације даје теоријску, научну експликацију теме, обухватајући анализу теоријских извора као и претходних истраживања. Овај део даје научну основу за емпиријска истраживања, као и образложења неопходна за научно постављање истраживачког питања.

Прво поглавље посвећено је одређивању предмета и циља дисертације, научној и друштвеној оправданости теме, разради хипотетичког оквира, методама које ће бити коришћене и структури дисертације.

Предмет докторске дисертације „Међународни културни односи и интеркултурна комуникација у функцији (ре)позиционирања Србије у европској и светској јавности“ јесу међународни културни односи, схваћени као поље на коме се укрштају различити феномени савременог друштва, од глобализације и европских интеграција, до потребе за очувањем идентитета и културне разноликости. Прецизније, предмет ове дисертације, јесте студија међународних културних односа и идентитета Србије.

Репрезентација идентитета кроз међународне културне односе јесте главно истраживачко питање. Пре свега реч је о проблему репрезентације Србије у свету који се

глобализује, а посебна пажња се поклања наративима који утичу на обликовање система представа о Србији у европској и светској јавности.

Циљеви ове докторске дисертације су пре свега експлоративно-дескриптивни и пројектно-моделски, будући да сама дисертација спада у круг примењених научних истраживања. Истовремено, ауторка је поставила себи и неколико претходних научних задатака - прецизније дефинисање поља међународних културних односа у светлу нових глобалних процеса. Експлоративно-дескриптивни циљ рада односио се на истраживање постојећих структура, процеса, пракси и наратива везаних за међународне културне односе Србије. Истовремено, циљ рада је и доказивање постојања везе између концепције и пракси међународних културних односа и симболичког позиционирања државе. Пројектно-моделски циљ тиче се дефинисања стратешких праваца и оквира за развој међународних културних односа Србије.

Комплексно подручје хипотеза овог истраживачког пројекта обухвата сет идиосинкратичких хипотеза, као и хипотеза наслоњених на ауторкина претходна истраживања у домену културне дипломатије и међународних културних односа. Тако главна хипотеза гласи:

„Као последица сложених историјских токова и турбулентних друштвено-политичких дешавања крајем XX века, Србија се позиционирала на основама искривљених образаца представљања и идентитета, као проблематични „други“ у односу на Европу и свет. Међународни културни односи Србије одражавају „слабост“ државе, на концептуалном и на институционалном плану, у бављењу унапређењем сопствене позиције у свету који се глобализује.“

Посебне хипотезе које се односе на теоријски део истраживања везане су за различите употребе концепта „културе“ у међународним односима (подразумевајући да оне јесу у основи дефинисања поља међународних културних односа), као и да глобализација условљава интензивирање процеса који воде ка слабљењу националне државе, кризи идентитета и губитку културне разноликости на глобалном плану.

Веома је важна и трећа хипотеза да „Међународни културни односи засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији и културној разноликости доприносе успостављању равнотеже у симболичким позицијама моћи у глобализованом свету.“

Други сет појединачних хипотеза односио се на Србију као студију случаја у домену међународних културних односа. Тако се пошло од тезе да „Култура и међународни културни односи Србије нису препознати као значајан аспект у вођењу спољне политике државе (део процеса транзиције у оквиру којих је култура маргинализована у свим сегментима друштва и политике)“. Истовремено, ауторка сматра да се „међународни културни односи Србије спроводе „стихијски“, без развијених стратегија и програмске политике (Србија као „слаба држава“, а наслеђене и искривљене представе и обрасци идентитета Србије (наративи) јесу озбиљна препрека за промену симболичке позиције Србије“.

Један део хипотеза односи се и на конкретне јавне политике, које ауторка оцењује критички, сматрајући да начин на који су актуелни међународни културни односи конципирани и организовани не доприносе ни унапређењу интеркултурне комуникације нити репозиционарању Србије у Европи и свету.

У другом поглављу мр Љиљана Рогач Мијатовић дефинише теоријски оквир и разрађује мултиперспективну студију међународних културних односа. У постављеном теоријском оквиру, испитивала је позиције културе у међународним односима и анализирала дихотомије парадигми међународних културних односа од настанка националних држава до савременог, постхладноратовског доба.

Полазећи од разматрања кључних концепата културе, националне државе и идентитета и њихових промена у склопу процеса глобализације, ауторка закључује да се идентитет поима као дискурзивни конструкт на који се наслања политика репрезентације. Тако ауторка изучава представљање националних и културних идентитета, који су у сталном редефинисању и преобликовању. Истицање важности теме идентитета у условима глобализације, служи Љиљани Рогач Мијатовић и као полазиште за критичко сагледавање савремених друштвених процеса.

Посебну пажњу ауторка поклања значају усвајања принципа и развоју интеркултурне комуникације уз признавање права на културну разноликост.

Други део дисертације представља комбиновану студију која даје и аналитичко-интерпретативни оквир и перспективе развоја јавних политика у овом домену - кроз студију случаја Републике Србије. У овом делу рада ауторка је дала значајан прилог

дефинисању нових парадигми међународних културних односа, као и предлоге за унапређења постојећих теоријских приступа и пракси јавног деловања у овом домену.

Тако треће поглавље омогућава контекстуализацију теме кроз критички осврт на друштвено-политичке токове између два века и развој спољнополитичких односа Србије. Посебна пажња посвећена је периоду деведесетих година XX века, током којих је битно дефинисана негативна симболичка, па и политичка позиција Србије у односу на Европу и свет. Истраживање је било фокусирано на временски распон последње деценије, од петооктобарских демократских промена 2000. до краја 2010. године. Ауторка је критички приказала актуелне токове европских интеграција у контексту глобализације, као и све контроверзе и изазове који ови процеси представљају у односу на сопствени друштвено-политички и културолошки оквир, те хоризонте очекивања различитих сегмената јавности и носилаца политичких одлука.

Четврто поглавље обухвата институционалну анализу међународних културних односа Србије. Посебан нагласак стављен је на кључне актере, те на доминантне и иновативне инструменте и облике сарадње. Тако је анализом обухваћен рад ресорних министарстава Владе Републике Србије: Министарства спољних послова и Министарства културе, информисања и информационог друштва, као носилаца званичне билатералне и мултилатералне културне сарадње. У тексту се анализирају споразуми о културној сарадњи, рад културно-информативних центара и лектората Србије, као и сарадња са међународним организацијама и асоцијацијама (УНЕСКО, Савет Европе, итд.). У овом делу дисертације представљени су резултати истраживања културних пракси и програма из Србије у Европи и свету од 2000. до 2010. године, као и критичка анализа политике програмирања и ефеката културних пракси.

У петом поглављу мр Љиљана Рогач Мијатовић обрађује сложени процес симболичког позиционирања Србије у односу на дискурсе самоодређења и обрасце представљања. Процес симболичког позиционирања Србије односи се на неопходност реконструкције идентитета и имица Србије. Стога су у овом поглављу критички анализирани различити нивои и везивне матрице идентитета Србије, почев од митолошких одредница, затим панславизма и југословенства, до балканских и европских идентитетских оквира. Анализом садржаја и дискурзивном анализом проучавају се и интерпретирају

представе о Србији формиране и обликоване у иностраној и домаћој јавности, са посебним освртом на етничке стереотипе који одређују актуелни имиџ Србије у свету (Срби као варварски народ, агресивни, примитивни, итд.). Ауторка анализира ове конструисане слике и стереотипе о Србима уочавајући различите дискурзивне стратегије као на пример коришћење опозицијских представа („добри и лоши момци“, „жртве и злочинци“, „пријатељи и непријатељи“ итд.).

Шесто поглавље чине закључна разматрања, у којима се скицирају стратешки правци развоја међународних културних односа Србије. Већ изведеним закључцима по појединим поглављима дисертације, ауторка додаје нова критичка разматрања и интерпретације откривајући нове везе међу истраживаним појавама, те из тих разматрања оформљује нове, целовите, аргументоване научне закључке.

Тако ово поглавље настоји да да одговоре на главну хипотезу и да представи резултате у смислу предлога за нове перспективе развоја међународних културних односа и симболичког (ре)позиционирања Србије. Љиљана Рогач Мијатовић сматра да треба променити јавне политике у овом домену и каже: „Нова улога државе била би изражена кроз моделе сарадње, медијације и партнерства, којима ће се артикулисати културне вредности и обрасци са развојним потенцијалом. То значи афирмацију институција елитне културе, али и нових тенденција, односно неговање традиција уз отвореност ка (пост)модерном и универзалном.“

Сагледавајући национални културни идентитет као процес којим се сам идентитет стално преиспитује и мења, ауторка напомиње да се прво треба бавити културним стереотипима, који су важни како у процесу (само)идентификације, тако и у процесима међународне комуникације – јер могу истовремено бити узрок различитих друштвених конфликта, и стварања „искривљених слика“ које онемогућавају разумевање суштинских вредности једног друштва / народа, те продубљавању јазу који постоји везан за представљање Србије и српског идентитета. Ауторка наглашава колику препреку за будући развој имиџа/идентитета Србије имају изражени аутостереотипи, па и стереотипи у светској јавности, те постојећа дискрепанција између самопоимања и представљања.

Закључни део овог поглавља бави се идентификацијом могућности и предуслова за симболичко (ре)позиционирање Србије у кључу превазилажења бинарних опозиција и препознавања преклапајућих идентитета, као простора између стереотипних крајности.

Љиљана Рогач Мијатовић каже да је важно препознавање и прихватање преклапајућих, вишеструких идентитета, било да су они тренутно пожељни или у сукобу, као простора „између“ ових крајности, односно као тачки сусрета са „другим“. Зато је препорука ауторке да културне политике напусте стратегије преувеличавања партикуларних традиција, да би се створио нови простор за аутентичну интеркултурну комуникацију и за успостављање разумевања са другим народима и културама.

Указујући да култура треба да буде интегрални део стратегије међународног позиционирања Србије, да све акције које Србија спроводи треба да се ослањају на културни идентитет (отворен, вишеструки, *overlapping*), ауторка истиче неопходност редефинисања постојећих јавних политика и конципирање стратегија које ће омогућити адекватно управљање међународним културним односима у кључу културне разноликости и промоције сопственог идентитета.

Да би овакав програм био могућ, ауторка истиче да је важно напустити секторски приступ који производи краткорочне резултате. „То значи да је потребно унети нове садржаје, с обзиром да је нови наратив уједно и начин да се уведу нови „гласови у расправи“ и начин да се помире традиционалне вредности, етничке емоције и митови са новим културним и грађанским вредностима“.

Тиме се знатно шири поље задатака спољне културне политике: са оквира промовисања националног културног идентитета у свету ка култури целе земље која ће се обраћати и нашим грађанима и грађанима света истовремено. Ауторка истиче: „У креирању такве културне политике и политике програмирања требало би укључити сва три сектора: јавни, цивилни и приватни. То би уједно био подстицај за превазилажење актуелног „транзиционог“ модела културне политике Србије.“

Сажимајући препоруке за будуће јавне политике – Љиљана Рогач Мијатовић је дошла до појма „повезивање“. Тиме је рад из поља културне политике и културне

дипломатије доведен и у поље културног менаџмента јер је „повезивање у тесној вези са управљањем, јер се тиче доношења дугорочних одлука, као и начина њиховог спровођења у пракси“. У домену институционалног оквира међународне културне сарадње, ауторка повезивање као стратегију пресвасходно види у следећа три сегмента: 1. интерсекторској сарадњи, 2. сарадња са међународним организацијама, 3. регионалној сарадњи. Уочавајући да се без системског решавања проблема на овим нивоима, тешко може очекивати квалитетан развој другачијих облика сарадње (повезивање градова и региона, директна институционална сарадња, укључивање цивилног сектора у главне токове сараде, и сл), ауторка указује да стратешко повезивање на различитим нивоима иде у сусрет мултиперспективном приступу међународним културним односима, и омогућује изградњу једне шире визије културе у свету политике.

У завршном делу дисертације наведени су референтна литература, извори, прилози и напомене у вези са појединачним техничким елементима ове докторске дисертације. Литература обухвата 232 јединице на српском и енглеском језику, из области међународних односа, политичких наука, културне политике, менаџмента у култури, студија културе и историје културе, социологије и антропологије. Наведена литература обогачена је и изворима са интернета међу којима је највећи број докумената и конвенција везаних за међународну сарадњу (25).

Рад има и два прилога: списак уговорног стања споразума о културној сарадњи Србије са светом и транскрипте интервјуа које је ауторка водила са познатим српским дипломатама и актерима међународне културне сарадње.

Научни допринос дисертације.

Избор теме докторске дисертације „Међународни културни односи и интеркултурна комуникација у функцији (ре)позиционирања Србије у европској и светској јавности“ настао је на основу увида и упитаности ауторке о могућностима промена јавних политика у домену међународних културних односа. Стога је основно проблемско и научно подручје овога рада одмах дефинисано као интердисциплинарно, укрштајући домене јавне (културне) дипломатије, културног менаџмента и културне политике, да би се коришћењем различитих теоријских и научних приступа, могло сагледати на начин који

омогућава изналажења практичних решења за сложена питања међународне културне сарадње.

Тако је усмереност на примењено истраживање већ очита из формулације теме, те је у складу с тим и основна научна перспектива (истраживачка исходишта и резултати), у областима културног менаџмента и културне политике. Истовремено, како је ауторка настојала да научно опише и објасни међународне културне односе, те да, на примеру Србије, сагледа значај и могућности међународних културних односа у процесима симболичког идентитетског позиционирања, очито је да је била неопходна и политолошка перспектива, посебно у домену јавне (културне) дипломатије.

Но, вредност овог рада лежи и у чињеници да се анализи међународних културних односа пришло као пољу на коме се укрштају различити феномени савременог друштва, од глобализације, преко мултиплих идентитета, до изазова интеркултурне комуникације. Стога су и перспективе које долазе из научних дисциплина антропологије и студија културе (политика идентитета) те социологије (глобализација) такође отворене. Укрштајући ове перспективе и сучељавајући појмовни категоријални апарат различитих научних дисциплина, Љиљана Рогач је остварила методолошки иновативно, а истовремено кохерентно дело и створила основу за развој „policy“ препорука како у домену културне дипломатије, тако и развоја културе у најширем смислу.

Оцена остварености циљева – резултати истраживања.

У односу на циљеве, полазне хипотезе, и предвиђене методе истраживања, дисертација мр Љиљане Рогач Мијатовић је у потпуности одговорила задатку. Ауторка је прецизно дефинисала поља и нивое међународних културних односа, идентификујући две кључне димензије међународних културних односа, шире то јест феноменолошке и уже то јест политичко практичне, што јој је послужило као основ за формулисање мултиперспективне студије међународних културних односа.

У студији случаја која се бави културним идентитетом, имицом и облицима културне сарадње Републике Србије Љиљана Рогач Мијатовић је прецизно и потпуно истражила и описала делатности главних актера у домену међународне културне сарадње. Показала је да држава Србија има слабе институционалне капацитете у овом домену чиме

је потврдила почетну хипотезу о позицији Србије у међународним односима као слабе државе.

Истовремено, у интерпретативној анализи наратива, који преовлађују у међународним односима, показала је до које мере стереотипи и негативни дискурси преовлађују у одређивању Србије у међународном контексту.

Најважнији, пројектно-моделски циљ дисертације, који се тицао (ре)дефинисања стратешких праваца и оквира за развој међународних културних односа Србије, ауторка Љиљана Рогач Мијатовић остварује не у форми статичког, одређеног „препорученог“ модела, већ као низ критичких запажања – препорука о могућим (неопходним) правцима промене јавних политика. Тако ова дисертација остварује свој циљ да истражи, опише, категорише – дакле, да да допринос науци, али и да да нове препоруке за промену и унапређивање ситуације у домену културне дипломатије Србије – а то значи и комплексних културних пракси. Истовремено су разматрања начелних истраживачких, научних питања као што су криза идентитета и криза националне државе у контексту глобализације, ближе повезана са јавним практичним политикама.

Закључак

Резултати истраживања и теоријских промишљања Љиљане Рогач Мијатовић о улози културе у међународним односима дају значајан допринос даљем развоју истраживања у културном менаџменту и културној политици који су окренути ка глобалном контексту, те ширењу тематских оквира ових двеју дисциплина.

Истовремено, и за културни менаџмент и за културну политику, ова студија даје значајан допринос увођењем додатног појмовног, категоријалног апарата. Кључне појмове: културу, идентитет и глобализацију, она сучељава са феноменима „слабе државе“, међузависности, културних разлика, културних образаца, стереотипа, етноцентризма, културне разноликости, интеркултурног дијалога, итд. те тако методолошки унапређује семантичко поље референтних појмова и концепата.

Укратко, ова дисертација отвара нова поља теоријског истраживања и практичног деловања у домену културног менаџмента и културне политике, отварајући нове перспективе како у начинима и методама истраживања (интердисциплинарни оквир – мултиперспективни приступ) тако и у темама које покреће.

Имајући све наведено у виду, Комисија са задовољством предлаже Сенату Универзитета уметности у Београду да прихвати овај реферат и одобри јавну одбрану докторске дисертације: МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ОДНОСИ И ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА У ФУНКЦИЈИ РЕПОЗИЦИОНИРАЊА СРБИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ И СВЕТСКОЈ ЈАВНОСТИ кандидаткиње Љиљане Рогач Мијатовић.

Комисија:

Др Ратко Божовић, ред. проф. у пензији, Факултет политичких наука,

др Дивна Вуксановић, ред. проф. Факултета драмских уметности,

др Мирјана Николић, ред. проф. Факултета драмских уметности,

др Бранимир Стојковић, ред. проф. Факултета политичких наука

др Милена Драгићевић Шешић, ред. проф. Факултета драмских уметности (ментор).

Београд, 22. децембар 2011.